

Konu: **Kadim Diller ve Yazılar**

Yazı: **18**

Khazar Türkleri

Doç. Dr. Haluk BERKMEN

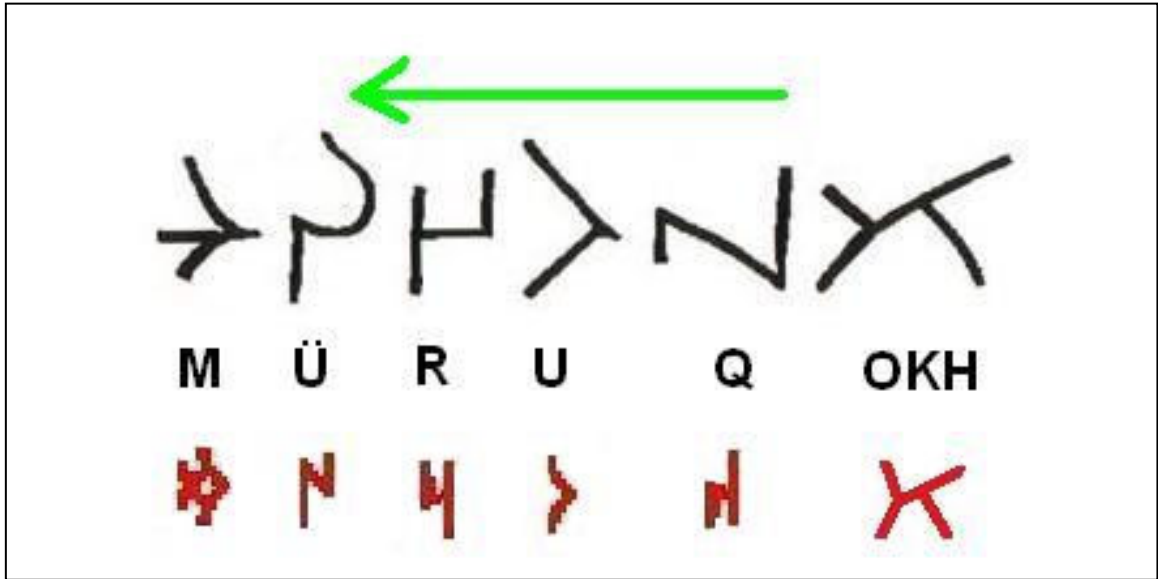
Khazar halkı Orta Asya kökenli bir Türk boyu olup M.S. 5. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Zamanla çevrelerini Hıristiyan Kiev Rusları ile Bizans imparatorluğu, batı ve güney-batı sınırlarında baskılarını arttırdılar. 10. yüzyıldan itibaren de güneyden ve güney-doğudan gelen İslam orduları ile savaş halinde oldular. Bu iki güçlü dinin baskısına karşı koymak için Hazar yöneticileri Musevi dinine geçmeyi kendi bağımsızlıklarını korumak açısından daha uygun buldular (Kaynak: **13. Kavim, Arthur Köstler, 1976, ve The History of the Jewish Khazars, Douglas M. Dunlop, 1967**).

Dilleri Türkçe olan ve yazıları da Orhun abecesine son derece benzeyen bu ulusun -1200'lü yılları sonlarına doğru- Moğol saldırıları sonunu getirmiştir. Batıya ve güney-batıya doğru dağılmak zorunda kalan Hazar halkı Bulgarlara, Macarlara ve Almanlara karışarak tarih sahnesinden silinmişlerdir. Günümüzde Ukranya'da az sayıda Hazar grubu yaşamını sürdürmektedir.

Hazar denizi adını Hazar adından alır. Asıl şekli KHAZAR olan bu adın aslı **OKH-AS-ER** olup, OK ve AS boylarının erleri oldukları anlaşılıyor. KHAZARİA adının ise, OKH-AS-ER-ÖYÜ (KHASER ülkesi) anlamına gelmektedir. İyi ata binen Khazar savaşçıları batıdaki ordularda **Hussard** olarak görev almışlardır. Yakın tarihe kadar Hazar halkının küçük topluluklar halinde Litvanya'da ve Ukranya'da Kırım yarımadasında yaşadıkları biliniyor.

Ukranya'nın başşehri olan Kiev de Hazar Türkleri tarafından kurulmuştu. Kiev adı KIYI-EV sözlerinin bitişmesi sonucu oluşmuştur (Kaynak: **An Introduction to the History of Khazaria**, Kevin Alan Brook, 1999). Diğer Khazar şehirleri Sarkel, Atil (Etil), Tmutorokan, Kerç ve Samander.

Hazarların yazısına ait bir örneği üstte görüyoruz. Bu altı harfli Hazar sözcüğü 10. yüzyılda yazılmış olan bir mektubun en altında kayıtlı olan **OKHQURÜM** sözüdür. (Kaynak: Yukarıda verilen **Kevin Alan Brook, 1999 yayını**). Sağdan sola doğru ilk harf Orhon abecesinden dönüşerek değişime uğramış OKH sesini veren şekildir. Daha sonra bu şeklin bilinen K harfine dönüşmüştür.

Altta kırmızı harfler değişikliğe uğramamış Orhon harfleridir. Ortada bugün kullanmakta olduğumuz Latin harfleri ve en üstte asıl KHAZAR harfleri görülüyor. Yazı açıkça OKURUM olduğu halde yarım yapan uzman

OKUDUM olarak aktarmış ve mektubu okuyan kişinin onayı olduğunu söylemiştir. Oysaki "Okurum" sözü **OKH-OR-UM** şeklinde ayrılırsa /**Yüksek OKH halkındanım**/ ifadesi ortaya çıkar. OR = Yüksek olduğu biliniyor. Nitekim bu kök sözcükten "Ordu", "Orta", "Ortağ/Otağ" sözcükleri türemiştir. Almanca "Ort" meydan veya yüksek yer anlamını taşır. Latince, Fransızca ve İngilizce "oracle" sözü /yüksek söz söyleyen/ anlamındadır. UM takısı aidiyet ifade ediyor. Böylece, Asya kökenli OKH halkının bölgede yönetici durumunda oldukları anlaşılıyor.

Size Khazar Türkçesinden birkaç örnek cümle sunayım:

Kaytmamen artkarı sezimden. (Sözümden asla dönmem)

Bu ifadede **Kaytmamen**, bugün biraz da argo olmuş /kaytarmam/ olmaktadır. **Artkarı** ise "art" /geri/ demek olduğundan /geriye dönmem/ demektir. Sezimden ise açıkça /sözümden/ olmaktadır. Ancak cümlenin devrik olduğuna dikkat çekmek isterim.

Da algışladı allarnı tangrı. (Ve onları Tanrı kutsadı)

Bu ifadede baştaki "da" bizim kullandığımız /ve/ olmaktadır. **Algışladı** ise /alkışladı/ yani kutladı veya kutsadı anlamını taşıyor. **Allarnı** sözü ise /onları/ demek oluyor.

Sendir otnu suvba, yamanlıknı dostlukba. (Ateş suyla, düşmanlık dostlukla söndürülür).

Bu ifadede sendir /söndür/, suvba /suyla/, yamanlıknı /düşmanlık/ ve ot /ateş/ olduğu görülmektedir.

Bu cümlelerin kaynağı: **The Turkic Speaking Peoples** (Prestel yayınları, 2006, Almanya) adlı kitapta Talat Tekin'in makalesinden, sayfa 31-53.